

Błażej Śliwiński: Urzędnicy Pomorza Wschodniego do 1309 roku. Spisy, (w:) Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej pod red. Antoniego Gąsiorowskiego, t. V Pomorze - Prusy Królewskie, Zeszyt 1, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1989 s. 75

W niezwykle cennym wydawnictwie, obejmującym spisy urzędników dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku, ukazującym się pod auspicjami Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk i pod redakcją naukową profesora Antoniego Gąsiorowskiego, wydano kolejny zeszyt, tym razem poświęcony urzędnikom Pomorza Wschodniego do 1309 r. Tomik ten został opracowany przez historyka z gdańskiego ośrodka uniwersyteckiego Błażeja Śliwińskiego, który - idąc śladami prac Józefa Sporsa - poświęcił sporo uwagi elitom władzy (urzędniczym) państwa pomorsko-gdańsko-sławieńsko-słupskiego do 1309 r. Obok zeszytu recenzowanego, w skład tomu piątego wchodzi zeszyt 2 poświęcony spisom urzędniczym Prus Królewskich.¹ W skład powyższego tomu mają również wejść spisy z lata 1309-1454, a więc z czasów, kiedy wspomniane ziemie wchodziły w skład państwa krzyżackiego w Prusach. Ten ostatni tomik stanowiłby pewne uzupełnienie już istniejących zestawów urzędników, ostatnio zresztą uzupełnionych przez B. Jähniga, takich jak komturów, wójtów, prokuratorów i zapewne pomniejszych urzędników bez bliższego określenia, przykładowo biorąc z okręgu nowskiego wójtostwa tczewskiego, a także tych w większości obsadzanych przez miejscowe rycerstwo, jak chorągwa i sędziostwa. Opracowaniem tego ostatniego zeszytu - jak wynika z przedmowy pióra Antoniego Gąsiorowskiego - ma się zająć zespół pod redakcją Jana Powierskiego.²

Recenzowany tomik - według zastosowanej w nim terminologii - obejmuje urzędników dworskich, ogólnopomorskich i terytorialnych Sambora I, Racibora Sławieńskiego, Świętopelka, Sambora II, Mściwoja II, Władysława Łokietka i królów czeskich. Składa się on z przedmowy A. Gąsiorowskiego (s. 5-6), wstępu (s. 7-17), wykazu skrótów dokumentacyjnych wykorzystanej literatury i źródeł (s. 18-20), skrótów rzeczowych urzędów, nazw topograficznych i innych (s. 21-22), wykazu urzędników, podzielonego na: "A. Urzędnicy dworscy i ogólnopomorscy" (s. 25-30) i "B. Urzędnicy terytorialni" (s. 30-65) oraz "Alfabetyczny spisu osób" (s. 66-72), zestawienia zawierającego identyfikację niektórych miejsc występujących w itinerariach urzędników wschodniopomorskich (s. 73) i spisu treści (s. 74-75).

Jeśli "Przedmowa" stanowi pewnego rodzaju wykładnię dotyczącą założeń geograficznych i chronologicznych dla całego piątego tomu "Spisu" wraz ze spodziewaną kontynuacją od roku 1309, to "Wstęp" poświęcono zreferowaniu poglądów zawartych w literaturze przedmiotu odnośnie do podziałów głównie administracyjnych (rzadziej politycznych) i kształtującej się hierarchii urzędniczej, przyjmując

generalnie, jako podstawę ustaleń wyniki fundamentalnych prac Józefa Sporsa z nieznacznymi (mniej czy bardziej udanymi) odchyleniami oraz nieistotnymi dla "Spisu" próbami określenia właściwego znaczenia i kompetencji niektórych urzędników. Wyrażony tu pogląd może być uznany naturalnie za kontrowersyjny, ale wyliczenie we wspomnianym "Wstępie" tylko spisów M. Perlbacha i W. Łęgi jest jednak znacznym uproszczeniem. B. Śliwiński zapomina o innych spisach, niekoniecznie zresztą pełnych i wyczerpujących.³

Z merytorycznego punktu widzenia zastosowany podział urzędników wschodnio- i środkowopomorskich nie jest czymś nowym, choć stanowi kolejne opracowanie całościowe, któremu warto się bliżej przyjrzeć. Sporządzenie takiego "Spisu" wymagało niewątpliwie wiele wysiłku, gruntownej znajomości bazy źródłowej i dotychczasowej literatury przedmiotu, a także wiele inwencji własnej, bo stan zachowania bazy źródłowej dla terytoriów wchodzących w skład państwa gdańsko-słowięńsko-słupskiego jest bardzo niezadawalający, gdyż zawiera wiele luk, a ponadto wymienieni w testacjach dokumentów świadkowie występują często bez bliższych określeń urzędniczo-terytorialnych.

Ten niewielki po względem objętości jak i liczby dostojników i urzędników pomorskich "Spis" zawiera jednak niestety zbyt wiele informacji nieściśłych czy wręcz błędnych lub niedostatecznie przemyślanych, nie mówiąc już o wszelkiego rodzaju błędach korekty, które niekiedy mogą zupełnie zdezorientować korzystającego. Nie sposób naturalnie na tym miejscu w krótkiej recenzji informacyjnej pokusić się o próbę pełniejszego ustosunkowania się do wszelkiego rodzaju potknięć autora, zostanie to bowiem przedstawione w innej pracy, tu zaś z obowiązku recenzenta wypada zasygnalizować istnienie niektórych nieściśłości czy pomyłek.

W "Spisie" tym, w moim przekonaniu, powinien się znaleźć książę (priceps, dominus) Grzymisław świecko-lubiszewski, wojski Jan, którego K. Jasiński⁴ de facto uważa za wojskiego świecko-lubiszewskiego, a także kasztelan Domasław i inni, i to bez względu na własne poglądy B. Śliwińskiego. Opuszczenie (świadome czy nieświadome) tych i innych funkcjonariuszy książęcych czy namiestniczych nie oznacza bowiem nic innego jak zbyt daleko posuniętą ingerencję w zachowane przekazy źródłowe. Nic przecież nie stało na przeszkodzie, by obok ich imion umieścić komentarz wyjaśniający. Opuszczenie zaś ich pozbawia korzystającego możliwości zetknięcia się ze strukturami "urzędniczymi" z okresu poprzedzającego wyklucie się w miarę stabilnego układu związanego między innymi z ustrojem terytorialnym.

Zasadnicze zastrzeżenia budzi też często podawanie informacji wątpliwych jako pewne; dotyczy to też identyfikacji osób i miejscowości. Przykładowo biorąc, Bogusza stolnik gdański (1294, nr 88), sędziego pomorski (1298-1310, nr 21), starosta gdański (1307-1308, nr 34), rzekomo według B. Śliwińskiego, Wielkopolanin z rodu

Leszczyców⁵, to Bogusza z Lublewa herbu Kotwica zmarły około 1317 r.⁶ Selektowna znajomość literatury przedmiotu i selektywne z niej korzystanie jest głównym powodem nie dostrzegania przez autora "Spisu" znaczniejszej liczby rozwiązań. Dotyczy to między innymi kasztelana nowskiego ("comes W... castellanus de Nove", nr 104), którym według B. Śliwińskiego mógł zostać jedynie W(itosław) odnotowany w 1282 r. w Świeciu jako giermek księcia Mściwoja II.

Przecież w źródłach i literaturze historycznej spotykamy także Wielisława z Lubodzieży poświadczonego jako postać działającą przed 1309 r.⁷

Również Michała kasztelana białogardzkiego (nr 37) i Jakuba podkomorzego białogardzkiego (nr 40) należałoby przenieść w "Spisie" na inne miejsce, bo choć występują w dokumencie Mściwoja II bez określeń terytorialnych, to jest prawie pewne, że byli urzędnikami tczewskimi. Datę zaś wspomnianego dokumentu należałoby ustalić na 10 lutego 1271 r.⁹ Wszystkie znane informacje, a także mniej istotne przesłanki, jak między innymi utrata dóbr Subkowy przez Michała von Wildenberg na skutek konfiskaty ich przez Mściwoja II, jako karę za popieranie margrabiów brandenburskich, mają dość wyraźną wymowę. Gdyby B. Śliwiński wykazał więcej samodzielności zamiast bezkrytycznego przyjmowania niektórych spornych czy wręcz błędnych ustaleń J. Sporsa, uniknąłby znacznej liczby błędów.¹⁰

Nie ma też pewności czy Paweł Wyszelic podkomorzy świecki był bratem Przebysława wojewody świeckiego (s. 69), a więc i B. Śliwiński powinien był informację tę wyrazić w formie przypuszczenia, a nie pewnika. Adam zaś Wyszelic był kasztelanem świeckim nie tylko w latach 1298-1299, ale i później, o czym niestety autor "Spisu" nas nie informuje (s. 66). B. Śliwiński nie zadał też sobie trudu analizy czasu pełnienia funkcji urzędnika. Przykładem może być Hartwig (nr 224) kasztelan tczewski. Jednostronność autora wynika często z pominięcia literatury przedmiotu, zwłaszcza proveniencji niemieckiej.

B. Śliwiński nie zachowuje też dokładności metodycznej nawet w przypadku cytowania literatury, gdzie wydaje się konieczne następstwo chronologiczne przywoływanych prac. Przykładem może być zapis i wynikające z niego wnioski pod nr 119. Autor "Spisu" w pierw przywołuje pracę G. Labudy¹¹ wydaną w 1975 r., a po niej dopiero pracę J. Sporsa¹², wydaną dwa lata wcześniej, choć w zapisie przyjmuje ustalenia Sporsa jednak według powtórzenia w opracowaniu K. Bobowskiego z 1980 r.¹³

Ten niewielki pod względem objętości "Spis" urzędników Pomorza Wschodniego, zawiera też bardzo dużą liczbę błędów literowych, dowolnych przeinaczeń znaczeniowych w tytułach prac, wprowadzających w błąd korzystającego, pomyłek numerów pozycji, pod którymi występują informacje w alfabetycznym spisie osób. W tym kontekście artykuł Gerarda Lubudy o źródłach kroniki pruskiej Piotra z Duisburga nabrał wręcz sensacyjnego zabarwienia, gdy B. Śliwiński przekształca go

w artykuł o źródłach kroniki polskiej (s. 19). W tymże wstępie na s. 13 czytamy też o tym, że Przemysław II zlikwidował kasztelanię w Stargardzie, zamiast w Starogardzie Gdańskim. W alfabetycznym spisie osób pominięto w ogóle skarbnika gdańskiego Sulęę (nr 83) i łowczego słupskiego Stojysława (nr 143). Gosława (s. 67) chorążego sławieńskiego podaje jako cześnika. Stefana łowczego sławieńskiego podaje pod łowczym słupskim (nr 144), co wydaje się mało prawdopodobne.¹⁴

Wacław z Kleszna? zapewne nie był wojskim słupskim (nr 165). Kasztelan szczycieński Myślabor (nr 169) nie był stolnikiem wieckim. Pod rokiem 1256 (nr 171) B. Śliwiński umieścił chorążego świeckiego, którego przeniósł z Raciąża błędnie podając jego numer jako 113 zamiast 112. Piotr Kramsela podstoli świecki (nr 200) był następnie chorążym świeckim (nr 172), o czym autor nie informuje, odnotowując go jako Piotra bez bliższego określenia, co go być może zmyliło. Jeśli do tego doda się dziesiątki błędnie przeniesionych do spisu alfabetycznego nazw geograficznych, dat i numerów oraz różnych innych potknięć to uzyskamy mniej więcej obraz tego, co zaoferował nam Błażej Śliwiński.

Autor wprawdzie we wstępie (s. 15) informuje czytelnika, że przyjął zasadę odwoływania się do najnowszych opracowań, co oznacza eliminację kompendiów starszych, ale nie wyjaśnia powodów pominięcia tak znakomitej pracy jak monografia P. Kriedtego¹⁵ i niektórych pomniejszych, choć niezwykle ważnych opracowań.¹⁶ Najważniejsze mankamenty recenzowanej pracy wynikają jednak z faktu powierzchownej analizy źródeł bez oceny ich strony zewnętrznej i nieuwzględniania przez to materiału sfragistycznego, który dla badań tego typu ma szczególne znaczenie, albo w ogóle nawet pomijanie niektórych wydanych już źródeł. Należy choćby żałować, że autor nie ustosunkował się krytycznie do dwóch dokumentów (oczywistych falsyfikatów), odnoszących się do ziemi Pirsna, zawierających sporą listę świadków, a pochodzących rzekomo z 1255 r.¹⁷ W przypadku "Spisu" urzędników wschodniopomorskich byłoby przydatne korzystanie z dawnych edycji źródłowych, które obecnie są całkowicie pomijane, bo przecież liczy się każda informacja.¹⁸

Nie można też nie podejmować prób znalezienia nowych źródeł, tłumacząc się brakiem dostępu do archiwów jak czyni to B. Śliwiński dość często w swoich pracach. Z tego punktu widzenia pominięcie dokumentu dla Sartowic z 1305 r. i innych i w ogóle nie zaglądnienie do materiału aktowego archiwów podworskich, a nawet materiałów dziewiętnastowiecznych, gdzie można znaleźć kopie trzynasto- i czternastowiecznych dokumentów stanowi poważny mankament.

Oceniając pozytywnie sam fakt ukazania się powyższego "Spisu", który - mimo poważnych niedociągnięć - stworzył przesłanki do dalszego doskonalenia naszej wiedzy w tym zakresie, jako główny postulat wysuwam sprawę podniesienia do najwyższej rangi poszukiwań zmierzających do poszerzenia bazy źródłowej. Nada

to bardziej profesjonalny charakter dalszym opracowaniom dziejów Pomorza Wschodniego do początków XIV wieku niż to obserwowaliśmy w dotychczasowych wystąpieniach B. Śliwińskiego.

Maksymilian Grzegorz

PRZYPISY

- ¹ K. Mikulski: Urzędnicy Prus Królewskich XV-XVIII wieku. Spisy, (w:) Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku, Spisy, pod red. Antoniego Gąsiorowskiego, t. V Pomorze - Prusy Królewskie, z. 2, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990
- ² Problematyce tej poświęciłem trzeci rozdział mojej pracy - M. Grzegorz: Struktura administracyjna i własnościowa Pomorza Gdańskiego pod rządami Zakonu krzyżackiego w latach 1309-1454, Warszawa-Poznań-Toruń 1987 s. 79-108
- ³ A. Skowroński: Stan badań nad rycerstwem wschodniopomorskim do 1309 r. (w:) Genealogia - Studia nad wspólnotami krewniczymi i terytorialnymi w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym, Toruń 1987 s. 179
- ⁴ K. Jasiński: Dzieje ziemi świeckiej i nowskiej od schyłku XII w. do 1309 r. (w:) Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu, t. 1, pod red. Kazimierza Jasińskiego, Warszawa-Poznań-Toruń 1979 s. 128 przypis 21
- ⁵ Spis, jak w tytule, s. 67. Informacje podane za B. Śliwińskim nie są w pełni wiarygodne
- ⁶ J. Bieńiak: Bogusza z Lublewa herbu Kotwica (w:) Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego pod red. Stanisława Gierszewskiego, Gdańsk 1992 s. 131-133, gdzie wyczerpująco zreferowano cały problem, wykazując powierzchowność sądów B. Śliwińskiego jako rezultat niedostatecznej kwerendy źródłowej - B. Śliwiński: Bogusza (w:) Ludzie pomorskiego średniowiecza. Szkice biograficzne, Gdańsk 1981, s. 23-26. Niektóre dalsze zagadnienia z tym związane omawiam w osobnym opracowaniu.
- ⁷ Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum, wyd. 2, Poznań 1890 s. 168. Zob. R. Wegner: Ein pommersches Herzogthum und eine deutsche Ordenskomthurei, Posen 1872, T. 2 s. 151; K. Jasiński: op.cit., s. 114 przypis 6. Autor ten wprawdzie o takiej możliwości nie wspomina, ale jest ona z pewnych względów bardziej prawdopodobna niż wyżej wspomniana.
- ⁸ Pommerellisches Urkundenbuch, hrsg. von M. Perlbach, Danzig 1882, nr 251
- ⁹ Michał von Wildenbruch (Wildenberg), to postać znana w literaturze - Zob. P. Kriedte: Die Herrschaft der Bischöfe von Włocławek in Pommerellen von den Anfängen bis zum Jahre 1409, Göttingen 1974, s. 110, 120, 195. Ostatnio całość zagadnienia przedstawił w sposób przekonywujący K. Jasiński: Wojna domowa na Pomorzu Gdańskim w latach 1269/70 - 1272 (w:) Społeczeństwo Polski średniowiecznej, t. 3, pod red. Stefana K. Kuczyńskiego, Warszawa 1985 s. 153 n.
- ¹⁰ J. Spors: Podziały administracyjne Pomorza Gdańskiego i Sławieńsko-Słupskiego od XII do początków XIV w., Słupsk 1983 s. 292 przypis 29. Obszerniej o tych postaciach życia publicznego państwa Pomorsko-Gdańskiego i Sławieńsko-Słupskiego w osobnym artykule.
- ¹¹ G. Labuda: O pochodzeniu i stanowisku polityczno-prawnym dynastii wschodniopomorskiej, szczególnie sławieńskiej, (w:) Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny zachodniej, t. 3, Poznań 1975, s. 281 - datuje na 1210-1215
- ¹² J. Spors: Dzieje polityczne ziemi sławieńskiej, słupskiej i białogardziej XII-XIX w., Poznań 1973 s. 27 - określa pochodzenie dokumentu na około 1223 r.

- ¹³ K. Bobowski: Ze studiów nad autentycznością wczesnośredniowiecznych dokumentów zachodniopomorskich, *Acta Universitatis Wratislaviensis, Historia* 33, 1980 s. 33
- ¹⁴ J. Spors: Urzędnicy terytorialni i nadworni na Pomorzu Gdańskim i Sławińsko-Słupskim w XIII i początku XIV w., *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 33, 1981 z. 2, s. 54
- ¹⁵ P. Kriedte: Die Herrschaft der Bischöfe von Włocławek in Pommerellen von den Anfängen bis zum Jahre 1409, Göttingen 1974
- ¹⁶ K. Jasiński: Wojna domowa - jak wyżej
- ¹⁷ *Visitationes Archidiaconatus Pomeraniae Hieronymo Rozrażewski*, ed. S. Kujot, *Fontes TNT* 1-3, Toruń 1897-1899, s. 453
- ¹⁸ *Beitrag zur Geschichte der Preussischen Klöster*, hrsg. von Dr. Jacobson, *Neues Allgemeines Archiv für die Geschichtskunde des Preussischen Staates*, Bd. 2, H. 1-4, Berlin, Posen und Breslau 1836, s. 33-42, 193-259, 289-386